

ALKÖZPONTI MUNKA A KÖNNYŰIPARBAN

Cikkünk keretében rövid áttekintést és tájékoztatást kívánunk nyújtani a Könnnyűipari Minisztérium Szakkönyvtárának és Információs csoportjának munkájáról.

A Kip.M. szakkönyvtára fiatal intézmény. Működését, mindössze 1200 kötet könyvvel, 1952-ben kezdte meg. Kettős feladatkörében egyrészt a minisztérium helyi szakkönyvtári, másrészt - a tárca felügyelete alá tartozó műszaki szakkönyvtárak irányában - a hálózati alközpont funkcióit látja el. Tevékenysége, minthogy a dokumentációs és információs munka a minisztérium Információs csoportjának feladata, elsősorban szűkebb értelemben véve könyvtári jellegű.

A helyi szakkönyvtári munka

A szakkönyvtár feladata, hogy népgazdaságunk könnyűipari szektorában a műszaki és termelési kultúra, a tudományos kutatás és a korszerű szervezés fejlődését az időszerű szakirodalom beszerzésével, feltárásával és a szakemberek rendelkezésére bocsátásával elősegítse.

A jelenlegi állomány 8950 kötet könnyűipari és rokon vonatkozású szakkönyvből áll; a rendszeresen járó folyóiratok száma 90, a fordítási anyag 5000 darab. Az állomány feltárását színvonalas betűrendes és ETO szerinti szakrendi katalógus szolgálja; ezen kívül félévenként kiadják a szakkönyvtár új beszerzéseinek jegyzékét. Ez utóbbit folyamatosan egészítik ki az egyes iparágak körébe tartozó és a szakkönyvtárban megtalálható művek teljes jegyzékével. Így 1959-ben a textilipari művek teljes címanyagát közölték, míg 1960-ban a közgazdasági szakkönyvek címjegyzékét fogják kiadni.

A könnyűiparra háruló új feladatok teljesítésének segítését szolgálják az esetenként készülő bibliográfiák és címfordítások; a szakkönyvtár számot tevő propagandát fejt ki a fordítások minél nagyobb mérvű használata érdekében. A szakirodalmi kutatást az egy-egy témára vonatkozóan gyűjtött, lehetőség szerint teljes szakirodalmi anyag összeállítása segíti. Nagy gondot fordítanak a szakemberek széleskörű tájékoztatása céljából a prospektus-gyűjtemény kiépítésére is. A tájékoztatás érdekében a közel jövőben cimdokumentációt fognak az 5000 darabból álló fordításgyűjteményről összeállítani. Az idegen nyelvet nem ismerők kívánságára a könyvtáros azonnali címfordítást is végez.

A szakkönyvtár szolgáltatásai színvonalasak, s a könyvtár használóinak teljes elismerését vívták ki. Hiányosság, hogy helyben olvasásra nincs lehetőség. A kölcsönzési forgalom - évi 4000 egység - így is jelentékeny. A legélénkebb érdeklődés, a tapasztalatok szerint, a textil- és a műanyagipari, valamint a közgazdasági szakirodalom iránt nyilvánul meg.

A hálózati alközponti tevékenység

A könnyűipari műszaki könyvtári hálózat lényegében már 1956 előtt kialakult, és jól működött. Szervezeti felépítése a tárca akkori szervezetéhez idomult. Az egyes igazgatóságoknál központi könyvtárakat szerveztek, s ez lehetővé tette a központi feladatoknak az iparági központi könyvtárakkal történő megosztását.

A központi feladatokat ellátó minisztériumi szakkönyvtár és a terület szakkönyvtárai között a jelenlegihez hasonló igen jó kapcsolat volt. Rendszeres munkaértekezleteket, iparáganként ankétokat, munkaversenyeket rendezett a központi könyvtár, s gondoskodott arról is, hogy a terület könyvtárosai az OMK által szervezett képesítő vizsgákon részt vegyenek. Közreműködött továbbá, a meglévő könyvtárak módszertani irányítása mellett, új szakkönyvtárak létesítésében is.

E jól kiépített szervezet az ellenforradalom után felbomlott. Az igazgatósági könyvtárak megszűntek, anyaguk az alközpont állományába került; az újonnan megindított szervezési munkát viszont a könyvtárosok gyakori leváltása és áthelyezése, legfőképpen pedig a még napjainkban is tartó átszervezések igen hátrányosan befolyásolták.

Ilyen előzmények után a munka csak 1957-ben indulhatott meg, a tényleges hálózati tevékenységet pedig csak 1958-ban, alapos helyzetfelmérés és a könyvtárak helyszíni ellenőrzése után tudta az alközpont megkezdeni.

X

A könnyűipar 11 iparágra, nevezetesen a pamut-, selyem-, gyapju-, len és kender-, kötszövő-, rövidáru-, ruha-, bőr és cipő-, papir-, nyomda, és butoriparra terjed ki, ezeken belül 240 vállalat működik. A területhez tartoznak továbbá a megfelelő ipari technikumok, valamint a könnyűipari ellátó irodák.

Nyilvánvaló, hogy a központi szakkönyvtár a hálózati alközponti funkciókat e szerte ágazó, nagy terület irányában egyedül, közbeiktatott egységek közreműködése nélkül jól ellátni nem képes. Az volt tehát, s ma is változatlanul az a fő feladat, hogy ismét létrehozzák az egyes iparágakhoz tartozó könyvtárakat összefogó, azokat módszertanilag közvetlenül segítő és irányító szakkönyvtárakat.

Kíváncos volna, hogy az egyes iparigazgatóságok területtel foglalkozó instruktorait szakkönyvtári kérdésekben tájékoztatnák, továbbá az iparigazgatóságok szakmai értekezletein - mondjuk egy évben egyszer - napirendre tűznék, megbeszélnék az iparigazgatóság szakkönyvtáiról szóló beszámolót.

Ezeknek az iparágankénti szakkönyvtáraknak a létrehozása egyébként nemcsak szervezési okból, a szerte ágazó, nagy területnél fogva indokolt. Szakmai szempontból is szükség van - amint ennek már több kisebb könyvtár is hangot adott - az egyes iparágak legfejlettebb, többnyire kutató- és tervező intézetekben működő szakkönyvtárainak a segítségére. Kezdeti sikernek tekinthető, hogy a bőr-, nyomda-, papir- és ruhaiparban már létrejött az iparági központi könyvtár, s égetően szükség lenne erre - esetleg ágazatokra bontva - a legnagyobb kiterjedésű textiliparban is. Így a probléma kb. az iparágak felében megoldást nyerne, míg a többi iparágra kiterjedő alközponti tevékenységet a minisztériumi szakkönyvtár átmenetileg ellátja. -

X

A könnyűipari műszaki hálózatban 1959-ben kb. 250 szakkönyvtár működött; ezek állománya együttesen kb. 122 000 egység. A jelenlegi helyzetnek megfelelő pontos

képet az alközpont - a változások miatt ez évben is szükségessé vált felmérés alapján - csak 120 könyvtárról tud adni; viszont az állomány számszerű megjelölése az 1957. évi teljes felmérés adatain alapszik.

Általában jellemző a könyvtárakra a kevés, nem egy helyen jelentéktelen állomány. A legutóbbi felmérés során adatot szolgáltató 120 könyvtár közül csak 23 könyvtár állománya haladja meg az 1000 kötetet, a könyvtárak nagy részének állománya 100 - 500 kötet között van, sőt akad 100 kötet alatti, tehát csak kézikönyvtárnak minősíthető is. Ezekből az adatokból az is kitűnik, hogy nincs a 240 vállalat mindegyikében tényleges könyvtár.

Hasonlóan kedvezőtlen a helyzet könyvtárosok tekintetében is. Mindössze 12 főfoglalkozású könyvtáros van a hálózatban, vagyis átlagosan iparáganként egy-egy főfoglalkozású könyvtáros működik. A könyvtárosok tulnyomó többsége - jórészt technikusok, levelezők, fordítók - társadalmi munkás könyvtárosként dolgozik. A Könnyűipari Minisztérium az élelmiszeripari tárca gyakorlatát nem követte és sajnálatos módon még nem adott rendelkezést a könyvtári külön munka díjazására, s nem írta elő a könyvtárosi minimumvizsga letételét. Ennek következménye, többek között, a könyvtárosok mind máig gyakori cserélődése, valamint az is, hogy 120 közül 95 könyvtárosnak /közülük 4 főfoglalkozású/ nincs könyvtárosi alapfoku vizsgája.

Ez a kedvezőtlen személyi ellátottság magyarázatát adja annak, hogy a könyvtári munka a könnyűipari műszaki könyvtári hálózatban általában elég alacsony színvonalú. Jól működő könyvtárak jóformán csak a kutató és tervező intézetekben, valamint egyes nagy üzemekben találhatók.

A Bőripari Kutató Intézet és a Nyomdaipari Kísérleti Üzem és Laboratórium, továbbá a Ruhaipari Központ műszaki könyvtárának iparági összefogó, irányító munkája eredményes és hasznos volt, amit - egyebek között - a ruhaipari könyvtárosok közel múltban rendezett sikeres ankétja, a Bőripari Kutató Intézet könyvtára részéről az adatgyűjtés során az alközpontnak nyújtott segítség, vagy a Nyomdaipari Kísérleti Üzem és Laboratórium könyvtárának a központositott iparági fordítási szolgálat megszervezésében kifejtett tevékenysége is mutat. /Nagyon kíváncsi lenné, hogy ez utóbbi példát más iparági könyvtárak is kövessék./

Tervek, feladatok

Az alközpont 1960-ban a könnyüipar számára legfontosabb feladatok jegyében készült tématerv alapján kívánja a hálózat könyvtárait fejleszteni. Figyelmet fog szentelni annak, hogy a könyvtárak állománygyarapítási tevékenysége ne csak általában a szakirodalom vásárlására, hanem fokozottabb mértékben a munkamódszerekre és termelékenységre vonatkozó művek beszerzésére irányuljon. Megvizsgálja az alközpont az egyes könyvtárak állománygyarapítási módszerét, s az állomány egyes iparágakban tapasztalható nem kielégítő gyarapodásának okait. Új könyvtárak létesítése terén gondoskodni fog arról, hogy 1960 végére minden könnyüipari üzemben legyen műszaki szakkönyvtár.

Az egységes könyvtári munkamódszerek alkalmazása érdekében kidolgozza és kiadja az alközpont a könyvtári és dokumentációs munka irányelveit tartalmazó utmutatót, amely egyszersmind a könyvtárosi minimumvizsga anyagául is szolgál. A több mint száz könyvtárosi alapismeretekkel sem rendelkező könyvtáros részére tartandó konzultációk és vizsgák előkészítése nagy feladatot és jelentékeny munkát ró az alközpontra; ugyanígy a minisztérium és a szakszervezet közös rendezésében indítandó orosz- és németnyelvű tanfolyam megszervezése is. Ezen kívül, kellő számú jelentkező esetén, orosz, német és angol műszaki nyelvtanfolyamot is terveznek.

Az alközpont törekedett arra, hogy egyenként és közvetlenül megismerje a hálózat könyvtárait és könyvtárosaikat, s a helyzet ismeretében javaslatokkal, tanácsadással, rendelkezések kiadásával segítse azok tevékenységét. A továbbiakban folytatni fogják valamennyi iparágban a már jól bevált ankétok és megbeszélések sorozatát, szakmánként tárgyalva meg ezeken az időszakos problémákat. Szorgalmazni fogja az alközpont a könyvtárak csatlakozását az OMK által meghirdetett versenyhez, s a részvétel bizonyosan fokozni fogja a könyvtári munka hatékonyságát, és növeli annak színvonalát.

1960-ban elkészül a könnyüipari szakkönyvtárak 1945-1958. évi külföldi és hazai műszaki folyóiratbeszerzéséről szóló központi címjegyzék, valamint az idegen nyelvű könyvek központi címjegyzéke is. Mindezek segítséget jelentenek majd a könyvtárosok munkájához, s előreláthatólag fellelődik az eddig csak kis mértékű könyvtárközi kölcsönzést.

+

Az itt felsoroltakon kívül még számos problémát, pl. létszám-, besorlási és bérezési kérdéseket kell - a helyiség-problémáról nem is szólva - az alközpontnak lassu, szivós munkával megoldania. Ehhez természetesen támogatásra van szüksége mind a tárca, mind pedig az OMK részéről.

Ez utóbbival kapcsolatosan említjük meg, hogy az alközpont és az OMK kapcsolata megerősödött, és eredményes együttműködéssé fejlődött. Az OMK pl. hasznos tanácsokat adott az alközpontnak a hálózat célszerű szervezeti kiépítésére vonatkozóan, felhasználva egyes könnyűipari szakkönyvtárakban tett látogatásoknak, valamint más hálózatok gyakorlatának tapasztalatait. Az alközpont munkájának és terveinek megbeszélése rendszeressé vált; a hálózati központ egész szervezete támogatta az alközpont tevékenységét, s ezt a jövőben még fokozottabban megteszi.

Az alközpont eddig végzett, egészében véve igen eredményes munkája jövő terveinek megvalósításával kiegészülve azt fogja eredményezni, hogy a könnyűipari műszaki könyvtári hálózat jól működő, egységes szervezetté fejlődik. Könyvtári-szakmai ismeretek, szakmai tájékozottság, jó módszerek ismerete és gyakorlása, s nem utolsósorban helyes kezdeményezések jelzik majd ezt a jó együttműködéssel kialakítandó fejlődést. Ilyen színvonalon dolgozó szakkönyvtáraink jelentékeny támogatásban tudják majd részesíteni a könnyűipari termelést, amely fontos tényezője élet-színvonalunk alakulásának.

A dokumentációs munka.

A Könnyűipari Minisztérium Információs csoportjának egyik főfeladata abban áll, hogy lehetősége szerint pótolja a műszaki dokumentáció elmaradottságát a könnyűipar területén.^{x/} Sajnos nálunk még nem ismerték fel annak szükségességét, hogy minden gyárnak meg legyen a maga dokumentációs részlege, amely a gyár munkája szempontjából fontos nemzetközi műszaki anyagot feldolgozza, vagy akár csak nyilvántartsa is. Ennek oka az, hogy az erre fordítandó költség haszna nem mutatható ki azonnal és százelekosan; nem lehet bebizonyítani, hogy egy adott negyedéves időpontban például az önköltségcsökkentéshez milyen arányban járult hozzá a külföldi irodalom ismerete és

^{x/} /Szerk.: az ismertetés nem foglalkozik az OMK-nak a könnyűipar részére készített dokumentációs szolgáltatásaival./

terjesztése. A prémium és nyereségrészesedési feltételek azonban azonnal kimutatható eredményességhez vannak kötve. Így nyilvánvaló, hogy minden perspektivikusan hasznos kiadás fontossága szükségszerűen a háttérbe tolódik azok tudatában, akik az azonnali eredményeket akarják kimutatni a szintén azonnal és nem perspektivikusan teljesítendő, prémiumot és más pénzt jelentő feltételek teljesítésében.

Bár, ahogy mondani szoktuk, ez a "szemlélet" hibás, rajjai aligha vonhatók érte őszintén felelősségre, hiszen a gyári dokumentáció megszervezése nincs előírva. Ha valamilyik üzem mégis megszervezné, az pillanatnyi érdekei rovására történne. Költségei növekednének, és nem előírt, tehát elfogadott módon, hanem úgy, hogy a növekedés a vállalati eredményesség hátrányára történne, bár a vállalati eredményesség jövőbeli előnyére. Ilyen áldozatkészség pedig, mindaddig, amíg nem valósítjuk meg, hogy a perspektivikus tervek fogalmához hasonlóan a távlati eredményeséget is jutalmazzuk, csak ritka embertől kívánható. Ennek megoldását azonban még nem találtuk meg.

A minisztériumi munka egyik feladatának tekintjük tehát azt, hogy áthidaljuk azt az időt, amíg minden gyárnak érdeke is lesz, hogy termelési ága technikájának fejlődését nyilvántartsa, erre a munkára "költségét" fordítson, és még hozzá munkabér jellegű költséget...

A Könyvüipari Minisztérium Információs csoportja, amely szervezetiileg összekapcsolta a minisztérium műszaki könyvtárával, és amely az Országos Műszaki Könyvtár könnyüipari alközpontja, ezt a feladatot olcsó és megítélésünk szerint mégis eléggé hatékony módon kísérel meg megoldani.

A könnyüiparhoz tartozó iparágak közül a különböző textiliparok, a papíripar, továbbá a nyomdaipar üzemei számára adunk ki havonként címjegyzéket a külföldi folyóiratok tartalmáról. Ismertetjük a külföldi szaklapokban megjelent cikkek címeit az eredeti nyelven, és olyan magyar fordításban, amely szükség esetén - ha az eredeti cím nem sokatmondó - néhány szóval meg is toldja a szövegfordítást, és meg is magyarázza a cikk tartalmát. Ezt minden gyár megkapja a minisztériumtól díjmentesen. Mivel e címjegyzékekben a fordítás, összeállítás, sokszorosítás és terjesztés együttesen komoly munkája rejlik, a gyárak ilymódon komoly értékű ingyenes juttatást kapnak a minisztériumtól, amelynek horderejével nem is mindegyik üzem vezetősége van tisztában. E címjegyzékek alapján tehát szinte tálcán találva, az üzemeknek módjuk van a munkájuk szempontjából szükséges lapokat beszerezni, vagy a folyóirat megfelelő helyének és

a cikk címének megjelölésével az őket érdeklő cikkeket lefordíttatni.

Hogy mennyiben élnek a gyárak ezzel a lehetőséggel, azt statisztikailag felmérni nem könnyű, legalább is mi ezt eddig nem tettük. Nem is tehattük, mert az üzemeknek a fordításokat saját költségükön, az illetékes fordító irodák útján kell elkészíttetni. A hozzánk mégis beérkező adatokból és értesülésekből úgy látjuk, hogy a szélesebb látókörű üzemek felhasználják a minisztérium által nyújtott - elismerjük - sovány, de mégis kényelmesen kapott tájékoztatói lehetőséget.

Az információs csoportnak egy másik kiadványa a "Lapszemle", amely négy oldal terjedelemben hetenként kétszer jelenik meg. Ebben a minisztérium dolgozóit tájékoztatjuk a külföldi szakirodalomban megjelent cikkekről, oly módon, hogy a fontosabbaknak részletes kivonatát, különösen érdekes esetekben pedig a teljes szöveg fordítását is közöljük. E lapszemle révén a minisztérium dolgozói nagyon gyorsan, egyes esetekben a külföldi szaklap beérkezése után 1-2 nappal már tájékozódhatnak a folyóirat tartalmáról. Ez a lapszemle kisebb példányszámban jelenik meg mint a címjegyzék, jellege és célja is egészen más. A gyáraknak nem tudjuk kiküldeni, mert sem elegendő példányszámunk nincs, sem adminisztrálni nem tudnánk az ilyen hetenként többszöri továbbítást jelentő munkát; t.i. létszámunk a könyvtáron kívül mindössze csak két fő. Ugyancsak kiadunk a minisztérium dolgozói részére egy fordítási címjegyzéket is a legkülönbözőbb szervektől begyűjtött és részben megvásárolt fordításmásolatokról. E másolatokból már egész tekintélyes gyűjteménye van az Információs csoportnak, akkora, hogy képesek vagyunk az aktuális külföldi szakirodalmat az egyes részletkérdések iránt érdeklődőknek is rendelkezésére bocsájtani.

Természetesen ez a gyűjtés ötletszerű, mégpedig a mások ötlete szerinti, mert azokat a másolatokat szerezzük be, illetőleg csak azokat kaphatjuk meg, amelyeket valamilyen könnyűipari szerv valahol lefordíttat. Tehát nem tervszerű, hanem a véletlenre alapuló a fordításmásolatgyűjtés, de ha sok van belőlük, a "nagy számok törvénye" alapján egészen hasznavehetővé válik.

Amint már említettük ezzel párhuzamosan a minisztérium műszaki könyvtára is időnként kiadja beszerzett új könyveink jegyzékét, és ezeket a könyveket a termelőüzemeknek is kikölcsönzi.

Folyamatban van egy könnyüipari minisztériumi belső dokumentáció létesítése, éspedig a lapszemlékben évek óta megjelent cimanyag tárgykörökként és országokként való csoportosítása, amelyhez később csatlakozna a lapszemlékben meg nem jelent, de a mi folyóirat és napilap állományunkban található, a könnyüipar munkáját érintő anyag hasonló feldolgozása.

Ilyen módon létrejönne a Könnyüipari Minisztérium speciális igényéhez alkalmazkodó műszaki és közgazdasági dokumentáció, amelyet a minisztérium majdnem minden munkakörben tevékenykedő dolgozója használhatna. E dokumentációs munka befejezését azonban a munkaerőhiány hátráltatja.

Az Információs csoport természetesen a felsoroltakon kívül egyéb munkát is végez, így ellátja a minisztérium külföldi levelezését, a külföldről érkezett leveleket lefordítja, bizonyos különleges tudományos kutatási feladatokat végrehajt stb.

Azt, hogy mindez a munka együttesen is a szükségletekhez viszonyítva mennyire tökéletlen és mennyire el fogunk maradni nemzetközi színvonal terén, hacsak gyökeresen meg nem változik a már emlegetett "szemléletünk" a műszaki tájékozottság fontosságát illetően, bizonyítja az a hír, mely pár nappal ezelőtt jelent meg a Népszabadságban. E szerint az angolok 15-25 orosznyelvű műszaki folyóiratot fordítanak le teljes terjedelmükben az angol tudósok számára, mivel az angol tudósoknak csak 2 %-a tud oroszul. A magunk részéről tudjuk, hogy hasonló apparátus működik az USA-ban is, ahol szintén kiadnak angol nyelven szovjet műszaki folyóiratokat.

Mindez csak azt bizonyítja, hogy egy fejlett ipari országban, főleg olyan országban, amely exportálni is akar, elkerülhetetlen, hogy lépést ne tartsanak a világ minden más fejlett országának műszaki eredményeivel, mert a visszamaradás, ha az éves tervteljesítmény mérlegelésénél talán még nem is ütközik ki könnyvelésileg kimutatható módon, a következő évinél már egy helyes oknyomozás meg tudná találni a lemaradásnak ezt az okát is.

A jövő útja a könnyüipar területén a dokumentációs munka megjavítására a lépésről lépésre való haladás alapján abban mutatkozik, hogy iparáganként /természetesen a textilipart is több iparágra osztva/ megszervezzünk olyan külön dokumentációt, amely tartalmában nem a mi címjegyzékeinkhez, hanem az említett "Lapszemléhez" hasonlítana, tehát teljes fordításokat vagy bő kivonatokat is közölne. /Erre már történt jó kezdeményezés a nyomdaiparban./ Ennek

megszervezése - gondoljuk - az 1960. év feladata lenne. A megoldás a gyárakat is érintené, mert csak a gyárak költségén és nem állami költségvetésből lehetne megvalósítani, és sajnos még nem egy gyárigazgató volna kénytelen előzőleg új szemléletet keresni...

További lépésnek annak kell lennie, hogy az egyes üzemek valóban meg is szervezzék a dokumentáció rendbetartását, tudatosítsák az üzemi dolgozók előtt annak használhatóságát. Ezt a feladatot egyelőre az üzemi könyvtárosok látják el, akik a minisztérium műszaki könyvtára mint alközpont irányítása alatt állanak. Természetesen kívánatos lenne, hogy minél több könyvtárost, illetőleg egyszemélyben műszaki dokumentátort függetlenítsenek vagy díjazzanak, mert eredményes munka amatőrök részéről ilyen területen el sem képzelhető.

Darabos Pálné - Kátai Miklós - Pogány Andorné

x - x - x